

**ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ
ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВОВИХ
РЕЖИМІВ**

Шевчук В. М.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник,*

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса*

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>

Сучасний етап розвитку правових систем характеризується глибокою інтеграцією цифрових технологій у сферу кримінальної юстиції. Проте, в умовах дії спеціальних правових режимів (воєнного або надзвичайного стану) трансформація досудового розслідування під впливом цифровізації перестає бути питанням лише планової модернізації, набуваючи ознак імперативної необхідності. Очевидно, що потреба у забезпеченні безперервності функціонування держави, збереженні спроможності правоохоронної системи, а також суб'єктів сектору національної безпеки і оборони України в умовах гібридних війн та глобальних безпекових викликів диктує перехід до нової парадигми правосуддя [1, с.1325]. Ця парадигма ґрунтується на сучасних досягненнях науки та техніки, передових технологіях та цифровій архітектурі досудового розслідування [2, с. 320–341], де технологізація стає ключовим чинником ефективності цього процесу й одночасно новим форматом забезпечення гарантій фундаментальних прав людини відповідно до національних стандартів та вимог ЄСПЛ [3, с. 239–244].

Комплексний підхід до впровадження технологій штучного інтелекту (далі – ШІ), інструментів e-Case Management Systems, блокчейн-платформ та децентралізованих хмарних сервісів стає фундаментом для виявлення, фіксації та верифікації доказової бази у цифровому форматі [4, с. 1–19]. Активне запровадження системи електронного документообігу та цифровізації кримінальних проваджень забезпечують прозорість та оперативність обміну даними між органами досудового розслідування та судом, тоді як аналітичні можливості ШІ

дозволяють опрацювати надвеликі масиви інформації для ідентифікації суб'єктів (об'єктів) злочинної діяльності. При цьому особливе значення набувають блокчейн-технології та хмарні рішення [5, с. 205–211], які гарантують автентичність збережених доказів, унеможливаючи їх випадкове знищення або несанкціоновану модифікацію [6, с. 324–327]. Ці інструменти у сукупності стають визначальними для забезпечення ефективності та процесуальної стабільності розслідування.

Питання цифровізації кримінального процесу, криміналістики та судової експертології у контексті забезпечення гарантій прав людини в сучасних умовах особливих правових режимів перебувають у центрі уваги провідних правознавців, криміналістів та судових експертів [7, с. 2830–2836]. Проте динамічність сучасних викликів, зокрема, досвід правозастосування в умовах повномасштабних збройних конфліктів, активізації цифрових технологій та європеїзації суспільства сьогодні вимагає переосмислення ролі технологій у процесі розслідування та судового розгляду, його розгляд не лише як технологічних інструментів та криміналістичних засобів, методів і технологій оптимізації цього процесу, а й як важливих та ключових гарантій дотримання прав людини відповідно до національних та міжнародних стандартів [8, с. 378].

Метою цього дослідження є комплексний аналіз перспектив та ризиків технологізації досудового розслідування через призму забезпечення гарантій фундаментальних прав і свобод людини, особи та громадянина. Вбачається, що технологізація у кримінальному провадженні в умовах спеціальних режимів виступає як двоєдиний інструмент впливу на ситуацію: вона здатна як суттєво посилити гарантії прав людини через доступність і збереженість даних, так і створити латентні форми «цифрового пригноблення» та порушувати права права людини у процесі застосування методів та засобів технологізації процесу кримінального провадження. За таких обставин центральним завданням дослідження постає пошук оптимального балансу між безпековою доцільністю та непорушністю стандартів справедливого правосуддя.

Системне впровадження цифрових інструментів та інноваційних технологій у процес досудового розслідування, особливо в умовах дії спеціальних правових режимів, поряд із очевидними перевагами формує комплекс нових викликів для забезпечення прав людини [9]. Наявні ризики та виклики технологізації не є суто технічними чи формальними; вони мають глибоку правову природу, оскільки зачіпають фундаментальні засади кримінального процесу: змагальність, рівність сторін та недоторканність приватного життя, а також

пов'язанні із порушенням прав людини у процесі розслідування та судового розгляду [10, с. 618]. Розглянемо такі потенційні загрози, що потребують постійної уваги та їх попередження та усунення.

По-перше, передусім це порушення та деформація принципу змагальності у кримінальному процесі та «цифровий розрив». Одним із провідних ризиків є поглиблення фактичної нерівності між стороною обвинувачення та стороною захисту. Державні органи мають монополний доступ до закритих баз даних, систем розпізнавання облич та інструментів аналізу великих масивів даних (Big Data), що фінансуються з бюджету. Натомість захист часто позбавлений аналогічних технічних можливостей для перевірки достовірності цифрових доказів або проведення контр-аналізу [11, с. 112–117]. Це створює загрозу перетворення досудового розслідування на односторонній процес цифрової фіксації обвинувачення, де право на захист стає формальним через відсутність у адвоката інструментів «цифрового паритету» [12, с. 239–244].

По-друге, алгоритмічна упередженість, дефіцит пояснюваності та загроза «алгоритмічного свавілля». Використання систем ШІ для профілювання осіб або оцінки ризиків вчинення правопорушень несе ризик «алгоритмічної дискримінації». Програмне забезпечення може містити приховані помилки або упередження, закладені розробниками. Головною проблемою для прав людини тут є відсутність прозорості, адже ні підозрюваний, ні суддя часто не можуть простежити логіку, за якою алгоритм ідентифікував особу як причетну до вчинення кримінального правопорушення або вирішив інші завдання. Це підриває право на мотивоване судові рішення та унеможливує ефективне оскарження результатів автоматизованої обробки даних. За таких обставин виникає загроза так званого «алгоритмічного свавілля», коли використання технологій ШІ для розпізнавання облич або предиктивної аналітики в умовах надзвичайного стану часто супроводжується зниженням порогу прозорості. Відсутність можливості перевірити логіку роботи алгоритму ставить під загрозу право на вмотивоване рішення та захист від незаконного затримання.

По-третьє, це ризики витоку конфіденційної інформації та порушення інформаційної приватності (ст. 8 СКПЛ). Масштабна цифровізація матеріалів кримінальних проваджень та їх зберігання у хмарних сховищах, що є критично важливим в умовах воєнного стану, одночасно створює ризики масових витоків конфіденційної інформації. У спеціальних правових режимах межа між «необхідним втручанням» заради безпеки та «надмірним стеженням» стає розмитою. Існує небезпека так званого **function creep** – явища, коли технології, впроваджені для розслідування тяжких злочинів, починають

безконтрольно використовуватися для збору даних про приватне життя широкого кола громадян без належних правових підстав. Наявність та концентрація інформації про жертв (свідків) у єдиних цифрових реєстрах підвищує вразливість цих осіб перед кібератаками з боку агресора або зловмисників, що перетворює технічну помилку на загрозу фізичній безпеці людини.

По-четверте, цифрова деперсоналізація, «процесуальна економія» створюють ризики та обмеження права на захист у кримінальному провадженні. Надмірне захоплення дистанційними формами розслідування та дистанційними слідчими (розшуковими) діями (відео-конференцв'язком) може призвести до втрати безпосередності сприйняття доказів. Відсутність фізичного контакту між учасниками процесу ускладнює встановлення психологічного контакту, оцінку невербальної поведінки та, що найважливіше, може обмежувати можливість конфіденційного спілкування захисника з клієнтом під час проведення слідчої (розшукової) дії, що прямо суперечить стандартам справедливого правосуддя. За таких обставин існує ризик, що технічна зручність для органів досудового розслідування домінуватиме над якістю забезпечення прав підозрюваного.

П'яте, поряд із технологічними перевагами, особливої гостроти набувають процесуальні та етичні виклики, з якими стикаються правозастосовні органи в ході цифровізації протидії сучасній злочинності. Процес гармонізації національного законодавства із *acquis* ЄС ставить перед українським законодавцем та науковою спільнотою складне завдання, а саме –розв'язання колізій між прагненням до максимальної ефективності технологізації та безумовним захистом фундаментальних прав особи. Зокрема, імплементація стандартів *General Data Protection Regulation (GDPR)* вимагає суворого дотримання принципів мінімізації даних та цільового обмеження при їх обробці в межах досудового розслідування та судового розгляду.

Отже, особливу увагу заслуговує питання процесуальної допустимості доказів, отриманих за допомогою алгоритмів ШІ, що часто працюють за принципом «чорної скриньки», а також доказів, вилучених із транскордонних «хмарних» сховищ поза межами національної юрисдикції [13, с. 12–46]. У контексті впровадження *e-Evidence Package* ЄС, правова регламентація в КПК України порядку отримання доступу до таких даних стає передумовою для забезпечення легітимності розслідування. Відсутність чітких алгоритмів верифікації доказів «цифрового походження» та недосконалість механізмів судового контролю за використанням ШІ створюють ризики визнання ключових доказів недопустимими, що в умовах спеціальних правових

режимів може призвести до системних порушень права на справедливий суд.

У системі забезпечення гарантій прав людини технологізація досудового розслідування визначає окремі перспективні напрями, що впливають на формування нової доктрини цифрового процесуального гуманізму, де технологія виступає не лише засобом оптимізації та інтенсифікації досудового розслідування, а й дієвим та ключовим інструментом верифікації та захисту прав учасників кримінального провадження [14, с. 59–77]. За таких умов процес технологізації розслідування пов'язаний із впровадженням цифрових інструментів фіксації, обробки та зберігання доказової інформації, на сучасному етапі розвитку правової системи є не лише питанням технічної модернізації, а й критичним фактором забезпечення прав людини. Особливої актуальності цей процес набуває в умовах спеціальних правових режимів, де ефективність досудового розслідування має поєднуватися з недопущенням свавільного обмеження конституційних свобод [15, с. 171–176].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що технологізація досудового розслідування у сучасну цифрову епоху має ґрунтуватися на фундаментальному принципі цифрового гуманізму. У межах цієї концепції будь-яке технологічне рішення – від систем ШІ до хмарних сховищ даних – повинно підпорядковуватися інтересам людини та захисту її невід'ємних прав, а не лише критеріям технічної ефективності чи процесуальної економії. В умовах спеціальних правових режимів, де ризики свавільного обмеження прав особи суттєво зростають, цифрові технології мають функціонувати не як засіб легітимізації спрощених процедур, а як додатковий процесуальний запобіжник. Їхня роль полягає у створенні об'єктивного, верифікованого та захищеного від маніпуляцій інформаційного середовища, що мінімізує ймовірність процесуальних помилок та забезпечує надійність доказової бази. Ключовим вектором подальшого реформування національного законодавства та правозастосовної практики має стати розробка та впровадження ефективного механізму судового контролю за використанням цифрових технологій.

Література:

1. Ступник Я. В. Концептуальні засади захисту прав людини при здійсненні досудового розслідування в умовах екстраординарних правових режимів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Вип. № 2. 2025 С. 1324–1331. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.201>

2. Shevchuk V., Vapniarchuk V., Borysenko I., Zatenatskyi D., Semenogov V. (2022). Criminalistic methodics of crime investigation:

Current problems and promising research areas. *Revista Juridica Portucalense*. 2022. Vol. 32. P. 320–341. DOI: 10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-14.

3. Загородній Є. О. Гарантії забезпечення прав людини під час досудового розслідування в умовах воєнного стану: виклики, ризики та напрями вдосконалення гарантій правової захищеності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : ПРАВО*. Вип. 90, ч. 4. 2025. С. 239–244. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.33>

4. Shevchuk, V., Morozova T., Chornyi, H., Nehrebetskyi V., and Slobodeniuk, I. Artificial Intelligence in Criminal Proceedings: Criminalistic and Criminal Procedural Problems. *International Annals of Criminology*, 2025. Pp. 1-19. DOI: <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10090>

5. Шевчук В. М., Шарпацька В. М. Роль блокчейн-технологій у збиранні цифрових доказів та протидії злочинності у сфері незаконного обігу віртуальних активів. *Криміналістика та судова експертиза в дослідженнях молодих науковців* : зб. матеріалів наук.-практ. конф., м. Харків, 29 трав. 2025 р.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2025. С. 205–211. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20587>

6. Шевчук В. М. Діджиталізація, цифровізація та технологізація криміналістики: проблеми сьогодення та перспективи майбутнього. *Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану* : міжн. науко-практ. конф. (8 лист. 2024 р., м. Харків). Харків : Право, 2024. С. 324–327.

7. Avdeeva G. K., Zhuravel V. A., Kapustina M. Technologization of iatrogenic crime investigation process. *Wiadomości Lekarskie*. 2025, (12), pp. 2830–2836. DOI: <https://doi.org/10.36740/WLek/214048>

8. Шевчук В. М., Тищенко О. І. Технологізація криміналістики, судової експертизи і кримінального провадження в сучасних умовах цифровізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12. 2024. С. 375–380. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2024/88.pdf

9. Дерев'яно А. І. Проблемні питання забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2019. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/44.pdf

10. Авдєєва Г. К. Сучасний стан і перспективи технологізації криміналістики та судової експертизи. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.). Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 617–621. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20760>

11. Шевчук В. М. Проблеми технологізації розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах війни. *Правове забезпечення основ національної безпеки України в умовах війни: проблеми теорії та правозастосування*. Харків : Право, 2025. С. 112–117. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20663>

12. Shevchuk V. Digitalization and technologization of criminalistics and forensic examination: modern problems and prospects. *Modern science: trends, challenges, solutions*. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. (August 21–23, 2025). Liverpool, United Kingdom. 2025. Pp. 283–290. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/20583>

13. Матулене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: український та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 4, 2023, 12–46.

14. Shevchuk, V., Zhuravel, V., Yevdokimenko, S., Yevdokimenko, S., Myshkov, Y. Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences. *Jurnal Media Hukum*, 2025, 32(1), 59–77. DOI: <https://doi.org/10.18196/jmh.v32i1.25056>

15. Маринич О.Ю. Поняття забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2024. № 1. Том 35 (74). С. 171–176.